

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **NEURIEBAAR VERDRIET. “DE EINDELOZEN”
EN “GARDEROBE” VAN LUK GRUWEZ**

In 1996 maakte Gruwez onder de titel *Bandeloze gedichten* een keuze uit zijn werk. Nu, twee decennia en zes bundels later, ligt er een boek dat meer dan dubbel zo dik is: *Garderobe. Een keuze uit zijn werk*. Dat zegt iets over hoe de dichter zelf zijn latere werk inschat: daar blijft opvallend veel meer van over dan uit zijn beginperiode. Uit de eerste twee bundels – het debuut *Stofzuigergedichten* (1973) en de typisch

neoromantische bundel *Ach, wat zacht geliefkoos om een mild verdriet* (1977) – neemt hij in *Garderobe* geen enkel gedicht op. Gruwez selecteert pas gedichten vanaf *Een huis om dakloos in te zijn* (1981), waaruit de klassieker ‘Sourdine’ stamt. Ook andere bekende verzen uit zijn eerste periode, zoals het poëticaal belangrijke ‘Esthetica’ of de cyclus ‘De eerste heer en de laatste dame’, ontbreken gelukkig niet. Vanaf *Dikke mensen* (1990), de bundel die een keerpunt in het schrijverschap van Gruwez vormde (niet alleen omdat hij in Nederland werd gepubliceerd, maar vooral omdat de thematiek verschoof), is de dichter milder voor zijn oudere werk.

Hoe dichter bij het nu, hoe meer er overblijft, geldt dus voor zijn werk, maar het is tegelijk een opvatting die keer op keer gearticuleerd wordt in Gruwez’ poëzie, zoals in ‘Dichter’: “Nog voor zijn dood verdween zijn gedicht. / Daar was geen donder aan te doen.” En toch is voor Gruwez de functie van poëzie: zich teweerstellen tegen het verdwijnen. Het gedicht is uiteindelijk ook niet opgewassen tegen het grote vergeten, maar het kan mensen en dingen wel net iets langer laten voortbestaan. Gruwez vertoont daarbij een bijzondere aandacht en een opvallend mededogen voor marginalen (de wc-dame, dikke mensen, hoeren en nog zowat verlopen types). Omdat ze in het dagelijkse leven nooit in de schijnwerpers staan, krijgen precies zij hier een portret. Die bekommernis leidt ertoe dat de dichter het lelijke en platvloerse niet schuwt, of zoals hij zelf stelt in zijn handleiding gedichten schrijven, het gedicht ‘Tongen’: “Men mengte het futiele en het subtiële, / het sublieme en het imbeciele. / Men mengte de lijfgeur met de lijkgeur, / het perfecte met het perverse”. Gruwez heeft, zo blijkt, een evolutie doorgemaakt van een naïeve naar een pragmatische, steeds meer parlando romantiek, zonder daarbij evenwel zijn bijzondere aandacht voor de klank van het gedicht te verliezen – hij blijft nog steeds een van de meest muzikale Nederlandstalige dichters. Verlangen naar liefde, hoop op een nachtleven, escapisme; het zit nog steeds in zijn gedichten, maar tegelijk is er voortdurend het lucide besef dat het allemaal slechts een wensdroom is, die elke vorm van hooggestemdheid ironiseert en het dichterlijke streven relativeert.

Met zijn nieuwe bundel, *De eindelozen*, voegt Gruwez daar een nieuw hoofdstuk aan toe. Vaardig bespeelt hij zijn bekende thema’s – aftakeling,

vergankelijkheid, dood – en kunstig hanteert hij opnieuw de taal alsof zij muziek is. De melodieuze vorm botst evenwel met de vaak rauwe inhoud, want hoe mooi het gedicht ook klinkt, de boodschap is vaak triest; met de klank verleidt de dichter je om je vervolgens met onaangename waarheden te confronteren. En niet zelden eindigt het gedicht met een bijtend ironische pointe, waardoor je als lezer het gevoel hebt dat je er weer eens bent ingetuind. Even geloofde je weer in schoonheid en leven, terwijl de lelijkheid regeert, de vanzigheid primeert en de dood steeds het laatste woord heeft. Dat is al minstens dertig jaar Gruwez’ thematiek, maar met elke bundel slaagt hij erin dat pregnanter te verwoorden.

Wat in *De eindelozen* opvalt, is de spanning tussen het hyperbewustzijn van het onontkoombare verdwijnen waarover het merendeel van de gedichten gaat enerzijds en het optimisme dat hij aan de dag legt anderzijds. Dat optimisme uit zich in een blijvend geloof in de poëzie. Dat blijkt niet alleen uit de mooie oogst aan nieuwe gedichten, maar ook expliciet uit het openingsvers ‘De dag van het laatste gedicht’. Daarin schetst Gruwez een ondergangsvision van de poëzie – dat zou een soort terugval in een prehistorie betekenen (“Dan komen ammoniet en dinosauriër zomaar terug, / hoewel al uitgestorven sinds het Krijt”), maar zo makkelijk laat de poëzie zich niet uitroeien, want “hierna staat er een meisje op, / een doodgewoon meisje met meisjeshaar / dat “aap, noot mies”, “aap, noot, mies” // zal scanderen [...] waarop / de poëzie opnieuw beginnen kan. En opnieuw.” Dat onwankelbare geloof in de poëzie wordt later in de bundel nog eens versterkt in de prachtige *defense of poetry*, het gedicht ‘Tijdverdrijf’, waarvan de titel natuurlijk alludeert op de beroemde regels van Edgar Du Perron “De Poëzie blijft, naakt en ongekromd, / een Tijdverdrijf voor enkele Fijne Luiden.” Ik citeer het hier in zijn geheel:

O, mocht je langer leven dan ikzelf,
treur dan toch niet om wie ik ben geweest
wanneer je nogmaals mijn gedichten leest:
ik vind genoeg gezelschap ondergronds
en poëzie was simpelweg verlakkerij
waarmee ik mijn gecompliceerde zelf
kraakzindelijk probeerde op te blinken
zodat toch iemand het een poosje zou
beminnen,

bijvoorbeeld tussen vijf voor elf en elf
of tussen bladzij twaalf en tweeëntwintig.
Er zullen er wel altijd zijn die vinden
dat men zijn zinnen beter op een manwijf
zet dan op wie zin na zin – ach, laat het maar.
Want is ook liefde niet een tijdverdrijf?

Dit is vintage Gruwez: de obsessie met wat na de
dood komt, de drang om geliefd te worden, de
zelfverkleining. In dit gedicht geeft hij een krachtig
antwoord op de vraag van J.C. Bloem, die
ondertussen de vraag is van velen: “Is dit genoeg een
stuk of wat gedichten / voor de rechtvaardiging van
een bestaan”. Ja, het is voldoende, ook al is het een
soort hobby en is het maar voor weinig mensen.
Want vergelijk het eens met liefde. Wordt die niet
ook slechts beoefend om de tijd te passeren? Of erger
nog: is ware liefde niet ook iets wat voor maar zeer
weinig is weggelegd?

Dit is zo'n wrange, niet van enige ironie
gespeende conclusie in de slotregel waar Gruwez een
patent op heeft. Hij weet keer op keer de
onbeduidendheid van de dingen bloot te leggen, en
plaatst daar dan een groot mededogen tegenover.
Waarschijnlijk is Gruwez de dichter met het grootste
erbarmen van de Nederlandstalige poëzie. Dat blijkt
bijvoorbeeld uit de gedichten die hij naar aanleiding
van de herdenking van Wereldoorlog I schreef. Hij
kiest daar het perspectief van de kleine man –
letterlijk, want hij schrijft een gedicht voor 'Jean
Petitjean', die hier een soort emblematische figuur
wordt, niet voor de onbekende soldaat, maar voor de
gevallen soldaat die weliswaar geïdentificeerd kon
worden, maar als een van de zovelen net zo goed
vergeten is als de onbekende soldaat. Hij is de
“nauwelijks betreurde, om wie, / al komt hij vast nog
spoken, niemand maalt.” Door hem in dit gedicht te
noemen en te herdenken, wordt hij voor eventjes aan
de totale vergetelheid ontrukkt. Dat is een daad van
diep mededogen en dat is de kracht van de poëzie.
Uit die reeks wil ik ook nog het gedicht 'Helden'
vermelden, dat het discours van de overwinnaar
doorprikt. Wie terugkeert van het slagveld mag dan
wel gelden als oorlogsheld – dat zijn niet meer dan
mooie praatjes. Als mens zijn zulke jongens
geknakt. Hoe groots hun daden volgens de
propaganda mogen zijn, zo nietig voelen ze zich.
Gruwez besluit: “hun littekens als decoraties, /

zoveel kleiner zelfs dan jij en ik. / Enkel dwergen,
nergens helden.”

Naast de opmerkelijke aandacht waarin de
verworpenen der aarde zich mogen verheugen in
Gruwez' werk, is er ook de fascinatie voor het
gruwelijke. Al in eerdere bundels kwamen gedichten
voor over de seriemoordenaar Andras Pandy, ook
hier wijdt de dichter weer verzen aan deze
kindermoordenaar. Hij analyseert de complexe
psychologie van deze man die liet verdwijnen waar
hij het meeste van hield – een onbegrijpelijke daad
voor een dichter die net wil vasthouden wat
onvermijdelijk vergaat. Daarnaast plaatst hij met
Medea een vrouwelijke pendant – de archetypische
kindermoordenaar. In aangrijpende gedichten laat
hij haar aan het woord over haar dodelijke daden.
Ook hier mededogen, want de dichter toont niet
alleen de gruweldaden, maar ook het verdriet die dat
met zich meebrengt, ook bij de moordenaar. In die
zin verschilt Gruwez' Medea van Pandy. Die laatste
toonde geen berouw, Gruwez lijkt in zijn
Medeacyclus te betogen dat de Griekse tragische
figuur minder onverbiddelijk was dan de Hongaarse
dominee. Het aangrijpende tweeluik over de moord
op haar zoontjes sluit met de ijsselijke regels: “ik ben
het die gestorven is. Ik krijs: / niet hen heb ik
vermoord, maar mij.”

In vele gedichten in het oeuvre van Gruwez, en
dus ook in deze nieuwe bundel, wordt geworsteld
met de eindigheid. Dat blijkt al uit het motto van
Gabriel Boffrèdo: “*Il n'y a plus d'oiseaux. / Il n'y a plus
d'insects. / Tout le monde part. / Et nous aussi.*” In 'Sur
place' is er een verlangen naar het opheffen van
plaats en tijd: 'Ik kwam alleen omdat ik ernaar snak /
nooit meer van ooit en ergens te zijn.', in
'Engelenmaand' – een gedicht vol typische Gruwez-
melancholie – noemt de dichter zichzelf 'de dichter
van december' en hij legt dat als volgt uit: 'Het is een
maand vol engelenhaar. / Het is een maand vervuld
van thans, / met amper straks.' Enerzijds dat wufte
van het engelenhaar, anderzijds dat uitzichtloze van
het definitieve einde waarvoor december hier staat.
Dat tekent de dispositie van de dichter die maar niet
kan 'vergeten dat men meteen verdwenen is', die in
het gedicht 'Timiditeit' heel goed beseft dat vluchten
voor de dood vergeefs is, en die in 'In memoriam
buurman V[an]D[e]O[verkant]' meent dat te weten
hoe dat komt: “Wij zijn van vlees. Dat is het wat ons

eenzaam maakt.”, waarbij eenzaam een synoniem voor sterfelijk is. Dat maakt hem inriest, maar het zet hem ook aan tot wat hij in ‘Uitvaart’ noemt “neuriebaar verdriet”: “Ach, niets aangrijpender dan neuriebaar verdriet.” – het is de perfecte typering van deze poëzie.

CARL DE STRYCKER

LUUK GRUWEZ, *De eindelozen*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 2015, 64 p; *Garderobe. Een keuze uit zijn gedichten*, 386 p.
